

ارایه الگوهای توسعه گردشگری پایدار منطقه حفاظت شده آبشار مارگون فارس با تأکید بر اصول و معیارهای طراحی منظر پایدار

فریال احمدی^۱

محمد رضا بمانیان^{۲*}

bemnian@modares.ac.ir

علی رضا صادقی^۳

تاریخ پذیرش: ۸۸/۷/۸

تاریخ دریافت: ۸۸/۳/۳۰

چکیده

استمرار تخریب گسترده‌ها و مناظر طبیعی در نبود مدیریت‌های صحیح و حضور بی‌تأمل فناوری و گسترش بی‌رویه شهرنشینی، نه تنها نیاز اساسی انسان به حضور در منظر طبیعی به مثابه زادگاه اولیه و ابدی انسان را بی‌جواب نهاده، بلکه برهم‌خوردن تعادل طبیعی این اکوسیستم‌ها، حیات و زندگی او را نیز دچار نقصان و مشکل گردانیده‌است. پژوهش حاضر به منظور ساماندهی و حفاظت از منظر طبیعی منطقه حفاظت شده آبشار مارگون فارس به مثابه اکوسیستم زنده، پویا و حیات بخش منطقه مارگون، و بر مبنای انگاره‌های طراحی منظر پایدار شکل گرفته است تا از این رهگذر موجبات انگیزش حضور هر چه بیشتر گردشگران داخلی و خارجی به این منطقه‌ها را فراهم آورد. روش تحقیق حاضر از نوع پیمایشی در منطقه ی توصیفی- تحلیلی است که در آن هدف، ارایه الگوی توسعه گردشگری پایدار منظر حفاظت‌شده آبشار مارگون می‌باشد. در فرآیند ارایه این الگوها و در جهت دستیابی به نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای منطقه، نخست ویژگی‌های کالبدی، محیط زیستی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و تاریخی منطقه با استفاده از اسناد و مدارک مستدل چون نقشه‌ها و عکس‌های هوایی مورد بازشناسی و تحلیل قرار گرفته، سپس با تدوین پرسش‌نامه به عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات، نیازها و ترجیحات گردشگران و جامعه محلی جهت حضور در منطقه مورد بحث، مورد تدقیق قرار گرفته است. در نهایت با ارزیابی میزان سازگاری ترجیحات گردشگران جهت حضور در سایت حفاظت‌شده آبشار مارگون با جاذبه‌های طبیعی منطقه، پیشنهادات و الگوی گردشگری پایدار با تأکید بر انگاره‌های طراحی منظر پایدار ارایه شده‌است.

واژه های کلیدی: توسعه گردشگری پایدار، منطقه حفاظت‌شده، اصول طراحی منظر پایدار، آبشار مارگون فارس.

۱- پژوهشگر دوره دکتری معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس

۲- استاد و مدیر گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس. * (مسئول مکاتبات).

۳- پژوهشگر دوره دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.

مقدمه

غفلت از این مهم که مناظر طبیعی از دیرباز تجلی گاه فرهنگ، تمدن، منطقه ساز شکل گیری هویت و خواستگاه عالی ترین کمالات بشری بوده اند، به تجاوزی نامعقول و بی رویه به حریم گسترده های طبیعی منجر شده که در نهایت، بی هویتی، سراسیمگی و آشفتگی را برای همگان به ارمغان آورده است. این در حالی است که رابطه انسان با محیط زیست و «منابع حیاتی مانند هوا، گیاهان، جنگل ها، منابع آبی و جانوران هرگز رابطه ای مالکانه نیست که به هر شکل دلخواه بتواند در آن تصرف کند و بدون توجه به معیارهای حفاظت و بقا، به بهره برداری آن ها بپردازد. بلکه می توان گفت فقط حق انتفاع و استفاده محدود در چارچوب ضوابط شرع و قانون را دارد» (۱). به دیگر سخن می توان گفت «آدمی تا روزی که زنده است، حق بهره برداری از امکانات و مواهب طبیعی را دارد و هم اینکه حق ندارد در دوره حیات و بهره برداری خود آسیبی به طبیعت وارد کند که اثر مستقیم و غیر مستقیم این آسیب، سلامت طبیعت و نسل حاضر و نسل های بعدی را به خطر بیندازد. از این مطلب نتیجه می گیریم که محیط زیست ملک خاص هیچ نسلی نیست تا هرگونه که خواست در آن تصرف کند، بلکه طبیعت میراث تمام بشریت و اعتبار دائمی همه انسانهاست که هر نسلی از نسل پیش از خود به ارث می برد» (۲). در واقع آدمی باید به گونه ای از طبیعت و محیط زیست خود بهره گیرد که «ویژگی های طبیعی (اکولوژیکی) سرزمین یادشده دیکته می کند و آن گاه باید این ویژگی ها را با نیازهای اقتصادی و اجتماعی خود سازگار کند» (۳).

از این رو در عصر حاضر و به دنبال شتاب گرفتن روند نابودی، تخریب و زوال منابع زیستی اصلی انسان، ضرورت استفاده از اصول پایداری در جلوگیری از روند تخریب مناظر، گسترده ها و چشم اندازهای طبیعی و ساماندهی این گسترده های هویت بخش، که در قالب طراحی منظر پایدار این منطقه ها نمود می یابد، بیش از هر زمان دیگری به دیده می آید.

به طور حتم یکی از نتایج حاصل از رسیدگی و توجه به منطقه ها و گسترده های طبیعی و استفاده از اصول حاکم بر

طراحی منظر پایدار در ساماندهی این مناظر، جذب گروه های اجتماعی مختلف به این عرصه های طبیعی و گسترش و رونق گردشگری در این حوزه ها است. همچنین به نظر می رسد استفاده از انگاره های طراحی منظر پایدار در ساماندهی مناظر و چشم اندازهای طبیعی می تواند زمینه کاهش مشکلات و دشواری های گردشگری را فراهم آورد. چرا که در واقع هدف نهایی طراحی منظر پایدار، فراهم آوردن شرایطی است که بتوان در آن با استفاده از پتانسیل های محیطی، زمینه بهبود کیفیت محیط زیست را فراهم آورد. پر واضح است که بهبود کیفیت محیط زیست به نوبه خود زمینه حضور گردشگران و نیل به مفهوم گردشگری پایدار را در حوزه های طبیعی فراهم می آورد. بدین ترتیب، این نوشتار ابتدا به بازخوانی مفاهیم منظر طبیعی و حفاظت شده خواهد پرداخت و اصول حاکم بر طراحی منظر پایدار را مورد تدقیق قرار خواهد داد. در ادامه ضمن مذاقه در مفاهیم گردشگری و توسعه گردشگری پایدار، ابعاد و اهداف توسعه گردشگری پایدار مورد تحلیل قرار خواهد گرفت. همچنین در این پژوهش ضمن معرفی حوزه حفاظت شده آبشار مارگون فارس به عنوان نمونه موردی، به تحلیل ویژگی ها و شناخت ترجیحات مراجع کنندگان به این گستره و منظر طبیعی پرداخته خواهد شد. در پایان ضمن احترام به ترجیحات مراجع کنندگان و گردشگران برای حضور در این منظر و ارزیابی آن با جاذبه های طبیعی منطقه، الگوی گردشگری پایدار منظر حفاظت شده ی مارگون با استفاده از اصول طراحی منظر پایدار و شاخص های حاکم بر توسعه گردشگری پایدار ارائه شده است.

روش تحقیق

روش تحقیق مقاله حاضر از نوع پیمایشی و توصیفی-تحلیلی است که در آن هدف ارائه الگوی گردشگری پایدار منظر حفاظت شده آبشار مارگون می باشد. در گام نخست کوشش گردیده تا با شناخت دقیق عوامل محیط زیستی، اقتصادی، اجتماعی، تاریخی و فرهنگی منطقه و تحلیل آن از طریق اسناد و مدارک مستدل، به بازشناسی نقاط ضعف، قوت،

انسان و احساس رضایت می‌شود. عواملی همچون توپوگرافی، وضعیت منابع آب، پوشش گیاهی و حیات وحش» (۷). بنابراین از آنجا که امروزه معضلات محیط‌زیست و تخریب طبیعت اثرات غیرقابل جبرانی بر چهره زمین و زندگی انسان‌ها گذاشته است، سازمان‌های جهانی حمایت و حفاظت از طبیعت به منظور کاهش این اثرات شکل گرفته‌است. هدف این سازمان‌ها از یک‌سو حفاظت از آن چیزی است که از طبیعت باقی‌مانده و از دیگر سو تعریف چارچوب‌ها و قوانینی است که به منظور حضور انسان در طبیعت و تعیین دامنه نفوذ و دخالت انسان‌ها در آن؛ تا بتوان از این رهگذر بهره‌کشی انسان‌ها از طبیعت را محدود کرد (۸).

در این راستا مناطق حفاظت‌شده، در جهت حفاظت از جاذبه‌ها و اکوسیستم‌های طبیعی، شرایط و ارزش‌های ویژه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تاریخی گسترده‌ها و مناظر طبیعی، همچنین ارتقا توان مادی و معنوی این مناظر طبیعی توسط سازمان حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی شکل گرفته‌اند.

در تعریف مناطق حفاظت‌شده از سوی این سازمان آمده است که «منطقه حفاظت‌شده، یک فضای جغرافیایی به وضوح تعریف‌شده، شناخته‌شده، اختصاص‌یافته و مدیریت‌شده است که از طریق قانونی یا هر وسیله مؤثر دیگر برای دستیابی به حفاظت بلند مدت طبیعت از طریق به خدمت گرفتن اکوسیستم‌ها و ارزش‌های فرهنگی منطقه تعیین گردیده‌است (۹). به واقع این مناطق بزرگ‌ترین و عالی‌ترین میراثی است که می‌توان برای نسل‌های آینده به جای گذاشت. این مناطق از یک‌سو به منظور تضمین دسترسی آیندگان به طبیعت و تمامی ثروت‌های مادی و معنوی حاصل از آن و از سویی دیگر جهت حمایت از تنوع بیولوژیکی، فرهنگی و محیطی گسترده‌های طبیعی، شکل گرفته‌اند. اتحادیه بین‌المللی حفاظت طبیعت و منابع طبیعی^۳، مناطق حفاظت‌شده را به ۶ دسته‌ی متمایز: ۱- طبیعت بکر و دست‌نخورده، ۲- پارک‌های ملی، ۳- اثر طبیعی، ۴- منظر حفاظت‌شده، ۵- منطقه مدیریت رستن‌گاه‌ها

تهدیدها و فرصت‌های منطقه پرداخته شود. سپس با استفاده از شیوه‌های مشاهده، مصاحبه و پرسش‌نامه به عنوان ابزارهای جمع‌آوری اطلاعات، ترجیحات گردشگران داخلی و خارجی برای حضور در منظر طبیعی آبشار و همچنین ملاحظات جامعه محلی و بومی منطقه در حضور و مشارکت سودمند در منطقه مورد تدقیق و ارزیابی قرار گرفته‌است. در نهایت با ارزیابی میزان سازگاری دلایل حضور گردشگران در منظر حفاظت‌شده مارگون با جاذبه‌های طبیعی منطقه چون پوشش گیاهی ویژه، آبشار و رودخانه‌ی مارگون و توپوگرافی زمین، الگوی گردشگری پایدار در منظر حفاظت‌شده‌ی آبشار مارگون ارایه شده است.

ادبیات تحقیق

انگاره‌های طراحی منظر پایدار در مناطق حفاظت‌شده^۱

منظر تصویری است مادی، جامد، فیزیکی و واقعی که حرکت ذاتی ندارد، عمل نمی‌کند ولی در عین حال انسان‌ها آن را به وسیله حواس خود درک می‌کنند. هر یک از این حواس تأثیر بسیاری بر برداشت بیننده از محیط دارند (۴). به واقع فضای بیرونی هر مکانی که در میدان دید باشد و در چشم اندازی واقع شود که شامل مجموعه‌ای از اطلاعات بصری مانند زمین یا اشیا و ساختارهای مصنوع و همچنین پوشش گیاهی و آب و جز آن و نیز آسمان می‌باشد، جلوه‌ای از منظر^۲ شناخته می‌شود (۵). منظر آن‌گونه که فردریک استینر آن را به عنوان بافت پیوندی جهان ما توصیف می‌کند، «وسيله‌ای است که مجموعه گسترده‌ای از سیستم‌های فرهنگی و اکولوژیکی را در بافت پیچیده‌ای از تغییرات سطح زمین در اثر عوامل طبیعی و ساکنان به یکدیگر متصل ساخته و منتقل می‌کند» (۶).

آنچه مسلم است، لذت بردن از جاذبه‌های و مظاهر شورانگیز طبیعی، ویژه انسان است و انسان میراث دار اصلی گستره‌ها، مناظر و جاذبه‌های طبیعی می‌باشد. «جاذبه‌های طبیعی ویژگی‌هایی است که انسان با چشم قادر به مشاهده و با دیگر حواس قادر به درک آن است. ویژگی‌های این دسته از منابع تفرجگاهی، چشم‌اندازهای بدیعی است که سبب آرامش روحی

3- International Union for Conservation of Nature (IUCN)

1- Protected area
2- Landscape

و ۶- منطقه حفاظت شده منابع مدیریت شده» تقسیم می‌کند. شده، ارایه داده است. تعاریف و اهداف اولیه در هر کدام از حال آن که سازمان حفاظت محیط زیست ایران این تقسیم بندی را در قالب چهار دسته: ۱- پارک های ملی، ۲- اثر طبیعی، ۳- پناهگاه های حیات وحش و ۴- مناظر حفاظت

جدول ۱- طبقه‌بندی مناطق حفاظت شده

اهداف	تعاریف		طبقه‌بندی
	سازمان حفاظت محیط زیست ایران	IUCN	
حفاظت از گونه‌های ویژه و جوامع اکولوژیکی فراهم‌آوردن فضایی مناسب برای حضور معدود بازدیدکنندگان حفاظت خدمات سازگار اکوسیستم‌ها	به محدوده‌ای از منابع طبیعی اطلاق می‌شود که دارای زیستگاه های طبیعی نمونه و شرایط اقلیمی خاصی برای جانوران وحشی می‌باشند.	مناطق حفاظت شده‌ای هستند که برای حفاظت از تنوع زیستی، ارزش های زمین شناختی و جغرافیایی، اختصاص داده شده‌اند. این قبیل مناطق به عنوان منبع ضروری برای تحقیقات علمی محسوب می‌گردد.	طبیعت بکر و دست نخورده ^۱ (پناهگاه های حیات وحش)
حفاظت از فرایند اکولوژیکی	به محدوده‌ای از منابع طبیعی اطلاق می‌گردد که نمونه‌ای برجسته از مظاهر طبیعی ایران می باشد و به منظور حفظ همیشگی وضع طبیعی آن و ایجاد محیط مناسب برای تکثیر و پرورش جانوران وحشی و رشد رستنی‌ها حفاظت می‌گردند.	این مناطق بخشی از طبیعت وسیع هستند که برای حفاظت از فرایند اکولوژیکی و همچنین ویژگی‌های خاص منطقه در جهت ایجاد فرصت های علمی، آموزشی، تفریحی، فرهنگی، محیطی و روحانی برای بازدیدکنندگان اختصاص داده شده اند.	پارک های ملی ^۲
حفاظت از تعامل متوازن طبیعت و فرهنگ از طریق حفاظت ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و معنوی مناظر، نگهداری از مناظر مهم و ارزش‌های طبیعی وابسته به آن از طریق کاربست برنامه‌ها و روش‌های مدیریت سنتی	به محدوده ای از منابع طبیعی اعم از جنگل، مرتع، دشت، آب و کوهستان اطلاق می‌شود که از لحاظ ضرورت تکثیر نسل جانوران وحشی و دارای اهمیت خاص بوده و مورد حفاظت قرار می‌گیرد.	منطقه‌ای است که تعامل میان طبیعت و مردم در طول زمان فضایی با ویژگی های اکولوژیکی، بیولوژیکی و فرهنگی متمایز فراهم آورده است.	منظر حفاظت شده ^۳
حفاظت از الگوی پوشش گیاهی رستن‌گاه‌ها و توسعه آموزش عمومی در زمینه حفاظت منطقی‌های واجد ارزش‌های طبیعی	این مناطق حفاظت شده، در جهت حفاظت از آثار طبیعی ویژه که می‌توانند در قالب تغییرات طبیعی زمین و توپوگرافی، دریاها، ویژگی های زمین شناختی، رودخانه ها، آبشارها، غارها و کوه ها و یا حتی ویژگی ها و خصایص زیستی مانند بیشه زار های قدیمی، نمود پیدا کنند، اختصاص داده شده اند.	IUCN	اثر طبیعی ^۴
حفاظت از الگوی پوشش گیاهی و رستن‌گاه‌ها توسعه آموزش عمومی در زمینه حفاظت منطقی‌هایی واجد ارزش‌های طبیعی	این مناطق هدف خاصی مبنی بر حفاظت از رستن‌گاه ها و گونه های متنوع زیستی را بازتاب می نمایند. بسیاری از این مناطق به مداخله‌ی منظم و فعال جهت حفاظت نیاز دارند.	IUCN	منطقه مدیریت رستن‌گاه‌ها ^۵
حفاظت از اکوسیستم‌های طبیعی، ترویج استفاده پایدار از منابع طبیعی با تأکید بر ابعاد اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی منطقه، تسهیل امنیت جوامع محلی، کمک به توسعه پایدار ملی	مناطق حفاظت شده این گروه بر حفاظت از اکوسیستم‌ها و زیستگاه‌ها همراه با ارزش‌های فرهنگی مربوطه و سیستم مدیریت سنتی منابع طبیعی تأکید دارند.	IUCN	مناطق حفاظت شده با استفاده پایدار

1- Strict nature reserve

2- National park

3- Protected landscape

4- Natural monument

5- Habitat management area

ایجاد هماهنگی میان عوامل بوم‌شناختی، فن‌شناختی و فرهنگی به حساب می‌آید (۱۰). در واقع طراحی منظر، به عنوان دانش و راهکاری جهت درک نیازهای منظر و انسان، ارایه پاسخ‌های مفهومی به این نیازها و انجام فعالیت‌های ویژه‌ای برای اجرای این پاسخ‌ها از طریق تصمیمات و تمهیدات طراحی، تعریف می‌گردد. اما یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های طراحان در طراحی و مداخله در مناظر، «رسیدن به اصول و معیارهای پایداری است که بسط آن در طراحی این مناظر بتواند تعادلی پایدار میان ظرفیت و توان اکولوژیکی، اجتماعی و فرهنگی منطقه و استفاده‌کنندگان آن (گردشگران و جوامع محلی) ایجاد نماید. ایجاد منطری اجتماعی و خودکفا که توانایی تأمین هزینه‌های خود را داشته و در مسیر نیل به پایداری گام بردارد. این سه مؤلفه (زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی) به‌عنوان ابعاد عام پایداری شناخته می‌شود. بدیهی است که پایداری مناظر با میزان مقاومت عناصر سازنده آن در مقابل فرسودگی و زوال و از دیگر سو حفظ کارایی اجتماعی و غنای فرهنگی آن در طول زمان تعریف می‌شود. اگر پویایی اکوسیستم‌های یک منظر (اعم از طبیعی، فرهنگی، تاریخی و مانند آنها) بعد از گذشت سال‌ها حفظ گردد و این فضا همچنان به عنوان فضایی زنده برای حضور آدمیان مطرح باشد و مردمان بارها به دیدارش بشتابند، تأییدی بر پایداری آن است» (۱۱).

در همین راستا و به واسطه تأکید مفهوم پایداری بر توجه همزمان و استفاده بهینه از سه مؤلفه اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی، طراحی منظر پایدار را می‌توان اینگونه تعریف کرد: نگرش و تأملی آگاهانه به محیط و طبیعت پیرامونی، که با تکیه بر تمهیدات طراحی و اصول محافظتی، از ارزش‌های فضایی و محیطی هر حوزه در جهت ارتقا توان اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن حوزه سود می‌برد. از این‌رو نگارندگان بر این اعتقادند که به منظور دستیابی به مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی پایدار از طریق راهکارهای طراحی، ابتدا باید در حفظ جایگاه معنایی، اکولوژیکی و کالبدی این مناظر کوشید (انگاره‌های حفاظتی) و سپس با بکارگیری اصول و معیارهایی منطبق بر ارزش‌های مستتر در لایه‌های متفاوت

بنابراین از آن جا که مناظر طبیعی به عنوان ثروت‌های یک سرزمین به‌شمار می‌روند، باید مورد حراست و احیا قرار گیرند تا بتوانند نشانه پویایی هویت فرهنگی یک تمدن باشند. در این زمینه لازم است که مدیران و طراحان منظر قبل از هرگونه مداخله در مناظر طبیعی، به دسته‌بندی منطقه مورد مطالعه در یکی از زیرشاخه‌های ذکر شده توسط سازمان حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی اقدام کنند چراکه اهداف مدیریتی و طراحی در این گستره‌ها منطبق بر اصول حفاظتی در این مناطق‌اند. با توجه به ارزش‌های ویژه منطقه و هدف اصلی که شامل حفاظت از اکوسیستم‌ها، زیستگاه‌ها و تنوع زیستی طبیعی است، حضور انسان در این مناطق باید بسیار محدود یا حتی ممنوع گردد و تنها انجام فعالیت‌های علمی و پژوهشی در ابعاد محدود از سوی انسان امکان‌پذیر باشد. اصول و معیارهای بازسازی به اعمال برنامه‌های مدیریتی در زمینه ترویج و ارتقای فرهنگ عمومی جهت حفاظت شدید از این مناطق خلاصه می‌شود. ذکر این نکته حائز اهمیت است که بعد طراحی در این مناطق بسیار ضعیف‌تر از ابعاد حفاظتی است چراکه ویژگی‌های متمایز اکولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و معنوی این مناطق ایجاب می‌کند که تمامی مداخلات انسانی محدود شود، به‌گونه‌ای که تنها در زمینه حفاظت و ارتقای توان زیست‌محیطی، اجتماعی، فرهنگی و معنوی منطقه و تنوع گونه‌های زیستی گیاهی و جانوری گام بردارد. همچنین باید اذعان داشت به دلیل اینکه محدوده مطالعاتی از یک‌سو به‌مثابه منطری طبیعی شناخته می‌شود و از سوی دیگر در هیچ‌کدام از گروه‌های فوق جای نمی‌گیرد، طراح و مدیر باید با استفاده از اطلاعات به‌دست‌آمده از ارزیابی‌های بوم‌شناختی منطقه (مطالعات هیدرولوژیکی، خاک‌شناسی، توپوگرافی و...) و با تأکید بر حفاظت از تمامی ارزش‌های طبیعی، معنوی و فرهنگی منطقه، اقدام به مداخله کند.

طراحی منظر، فرایند آگاهانه سازماندهی، برنامه‌ریزی و ایجاد تغییرات فیزیکی در محیط و منظر است. در واقع طراحی منظر، خلق محیط و منظرهای جذاب، برانگیزاننده، پرمعنی و پایدار است. از این‌رو طراحی منظر در وهله اول، به صورت عاملی جهت

(معنایی، اجتماعی، فرهنگی و ...) این مناظر (انگاره‌های توسعه و بهسازی)، به توسعه و ارتقا مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی در زمینه‌های مختلف همت گماشت. بدیهی است این مهم تنها در سایه شناخت دقیق طراحان از این گستره‌ها و مناظر و استفاده از اصول طراحی منظر پایدار حاصل می‌گردد. بدین منظور در

جدول ۲، اصول و معیار های طراحی منظر پایدار در مناطق حفاظت شده در دو زیرشاخه‌ی کلی (حفاظتی و توسعه) با توجه به اهداف اولیه شکل گیری مناطق حفاظت شده، ارایه گردیده است.

جدول ۲- اصول طراحی منظر پایدار در مناطق حفاظت-شده

حفاظت منطقه طبیعی از آلودگی‌های صوتی و آب و هوایی حفاظت از تنوع زیستی (گیاهی، جانوری...) منطقه حفاظت از منطقه در مقابل تاثیر عوامل مخرب اکوسیستم‌های طبیعی حفاظت منطقه از حضور پسماندها و پساب های صنعتی، خانگی و ...	اکولوژیکی	حفاظتی	اصول طراحی منظر پایدار	
حفاظت منطقه از عوامل مخرب چون فرسایش حفاظت از ویژگی‌های کالبدی و ساختاری منظر (شیب زمین، خاک، بدنه ها، کف و ...)	کالبدی			
حفاظت از عناصر عملکردی جذاب طبیعی، فرهنگی و تاریخی منطقه	عملکردی			
ارتقا کیفیت اکولوژیکی منظر طبیعی حذف کاربری‌ها و فعالیت‌های ناسازگار با محیط طبیعی طراحی و توسعه منطبق بر ویژگی‌های زیست - محیطی خاص منطقه ارتقا اکولوژیکی در جهت کاهش فرسایش خاک ترویج برنامه‌های آموزشی در زمینه حفاظت خاک و محیط	اکولوژیکی	توسعه و بهسازی		
ایجاد تجربه‌های تفریحی متفاوت جهت جذب هرچه بیشتر گردشگران توسعه گردشگری در محدوده برد و ظرفیت طبیعی منطقه ایجاد تسهیلات بهینه گردشگری ارتقا امنیت بازدیدکنندگان احترام به شاخصه‌های فرهنگی و هویت بومی در جهت خلق فضاهایی متنوع فراهم آوردن امکانات گسترده رفاهی و تفریحی منطبق با اصول و معیار های حفاظتی محیط طراحی متنوع و منعطف	اجتماعی			
توسعه و طراحی منطبق بر ویژگی های کالبدی و ساختاری (توپوگرافی و...) منظر طبیعی استفاده از مصالح بوم آورد استفاده از انگاره ها و طرحواره های طبیعی در طراحی جهت انطباق هرچه بیشتر با محیط پیرامونی	کالبدی			
انطباق طراحی و توسعه عملکردهای تفریحی، فرهنگی و اجتماعی با حرایم و پهنه بندی های مناظر طبیعی	عملکردی	جمع بندی		
جلب مشارکت های مردمی و محلی در حفظ، زیبایی، بهداشت و ماندگاری مناظر طبیعی جذب گردشگر و توسعه فعالیت‌های گردشگری در منطقه	اقتصادی			
با تأکید بر اهمیت مناظر مبنی بر توان بالای تولیدی و حفاظتی باید نخست در حفظ تمامی ارزش‌های اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی بر پایه اصول پایداری کوشید و سپس با اصولی منطبق بر ارزش‌های منحصر به فرد منطقه باید علاوه بر حفاظت در توسعه و ارتقا توان و ظرفیت اجتماعی، اقتصادی و زیست - محیطی این مناظر را به کار بست و در همگام سازی این گستره‌ها در راستای نیازهای امروز گردشگران و مردم محلی منطقه در عین حفاظت این ثروت‌های عظیم برای نسل آینده، کوشید.				

مستمر از محیط صورت گیرد و هم ارزش‌های طبیعی محیط حفظ شوند» (۱۵) و مقدمات ایجاد توسعه گردشگری پایدار را فراهم آورد. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های طراحان در ارایه طرح-های توسعه گردشگری، رسیدن به طرحی است که بتواند تعادلی پایدار میان حضور گردشگران و ظرفیت قابل تحمل^۲ جهت بهره‌وری معقول محیط را فراهم آورد. پر واضح است که توسعه گردشگری بیش از توان و ظرفیت محیط از یک‌سو موجبات تخریب زیستگاه‌ها، سامانه‌ها و اکوسیستم‌های طبیعی را فراهم می‌آورد و از سوی دیگر میزان پذیرش گردشگران از سوی جوامع محلی را کاهش می‌دهد. در واقع گردشگری پایدار «سعی در تنظیم روابط بین مکان گردشگری و گردشگران دارد، چراکه این رابطه می‌تواند پویا و سازنده باشد و به‌دنبال تعدیل فشار و بحران بین این عناصر است تا آسیب‌های محیطی و فرهنگی را به حداقل رسانده، رضایت بازدیدکنندگان را فراهم آورده و به رشد اقتصادی ناحیه کمک می‌کند» (۱۶). از این‌رو گردشگری پایدار «نوعی گردشگری است که در راستای مدیریت منابع تجدید شونده اعم از انسانی و طبیعی باشد به نحوی که هم نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیبایی‌شناختی گردشگران تأمین شود و هم یکپارچگی فرهنگی، فرآیندهای بوم‌شناختی ضروری، تنوع اکولوژیکی و سامانه‌های طبیعی حفظ گردد. بنابراین توسعه گردشگری پایدار بر تأمین نیازهای توسعه اجتماع محلی، بهبود زنجیره ی عرضه ی تولیدات محلی، تشویق صنایع و حرفه‌های محلی، توسعه متناسب با ظرفیت زیست - محیطی و اجتماعی محلی و افزایش ثبات درآمد گردشگری تأکید دارد» (۱۲). در جدول ۴، ابعاد و اهداف عام توسعه گردشگری پایدار ذکر شده است.

لازم به ذکر است که جاذبه‌های گردشگری به دو دسته منابع و جاذبه‌های طبیعی و انسانی تفکیک می‌گردد. عواملی طبیعی همچون شرایط اقلیمی، زیستگاه‌های حیات وحش، رستن‌گاه‌های طبیعی و جلوه‌های تاریخی، قومی و فرهنگی از جمله عوامل مؤثر در جذب گردشگران بومی و غیر بومی می‌باشند. از این رو در فرآیند توسعه پایدار گردشگری

اما به نظر می‌رسد یکی از نتایج عینی کاربرست انگاره‌های طراحی منظر پایدار در ارتقا کیفیت و ساماندهی مناظر، چشم‌اندازها و گستره‌های طبیعی، افزایش توان جذب گردشگر در این حوزه‌های طبیعی و رونق صنعت گردشگری در این گستره‌ها باشد. از این‌رو در ادامه به تدقیق مفهوم گردشگری و مفاهیم مرتبط با آن پرداخته شده است.

گردشگری پایدار^۱

«گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط‌های عادی برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نیست انجام می‌دهد و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و آشنایان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در کنفرانس، درمان، مطالعه و تحقیق، فعالیت‌های مذهبی و فعالیت‌هایی از این قبیل می‌باشد» (۱۲). «تجربه ثابت کرده است که گردشگری همواره دارای تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی است» (۱۳). اما «علی‌رغم مزایای فراوان این صنعت در بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی کشورهای مختلف، چنانچه توسعه آن همراه با سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های منطبق بر نگرش زیست‌محیطی و با تأکید بر پایداری توسعه نباشد به‌طور حتم موجب بروز تأثیرات منفی فراوانی بر محیط زیست خواهد شد که علاوه بر تخریب و کاهش کیفیت طبیعت و جلوه‌های طبیعی و مصنوعی در نهایت به کاهش جاذبه‌های سرزمین‌های تحت‌تأثیر برای گردشگران داخلی و خارجی منجر می‌شود» (۱۴). اما گردشگری با اهداف متفاوتی صورت می‌گیرد و شناخت این اهداف در دست‌یابی به انگیزش حضور گردشگران حایز اهمیت می‌باشد. در جدول ۳ انواع گردشگری از دیدگاه‌های مختلف بررسی شده است.

بنابراین در «دوران کنونی در پی بروز بحران‌های زیست‌محیطی، نابودی منابع و ایجاد موانع در راه رسیدن به توسعه پایدار، لازم می‌آید که برنامه‌ها بر اساس شناخت و ارزیابی توان محیطی انجام شوند تا هم بهره‌برداری درخور و

باید به این امر توجه داشت که جاذبه‌های گردشگری به نحوی هرچه بیشتر گردشگران، تمامی ارزش‌های فرهنگی، تاریخی، ساماندهی گردند که علاوه بر تأمین انگیزش بیشتر برای حضور اجتماعی و اکولوژیکی منطقه نیز حفظ گردد.

جدول ۳- انواع گردشگری از دیدگاه صاحب نظران (ابعاد توسعه گردشگری پایدار

گردشگری قومی	در این نوع گردشگری، گردشگران به منظور مشاهده سبک زندگی افراد بومی و اقوام سفر می‌کنند.	والن اسمیت ^۱
گردشگری هنری	در این گردشگری، گردشگر دوست دارد تا هنرهای ملل و مردم دیگر را شناخته و با آن‌ها آشنا شود.	
گردشگری تاریخی	این دسته از گردشگران به بازدید از موزه‌ها، مسجد‌ها، کلیساها و آثار تاریخی و باستانی می‌پردازند.	
گردشگری طبیعت گرا	تأکید گردشگر طبیعت‌گرا بر جاذبه‌های طبیعی و محیطی است. هدف آن پناه بردن به آغوش طبیعت زیبا و تحسین جاذبه‌های طبیعی است.	
گردشگری تفریحی	گردشگر تفریحی و ورزشی توجه خود را معطوف به شرکت در فعالیت‌های ورزشی و فعالیت‌های اجتماعی می‌کند.	
گردشگری مرتبط با کار	هدف این نوع گردشگری تفریح و استراحت نیست بلکه انجام بخشی از حرفه و کار در مدت سفر است.	
مسافرت به قصد تماشا ^۲	چنین مسافرتی قصد دیدار از محیط فیزیکی را دارند و به قصد تماشا از آن مکان می‌روند.	چاک وای. ^۲ گی
گردشگری فرهنگی	مقصود آن بخش از این صنعت است که به جذابیت‌های فرهنگی توجه خاص می‌کند.	
گردشگری روستایی ^۴	گردش و دیدن مناطق روستایی با هدف فرهنگی و ماجراجویانه را شامل می‌شود.	
گردشگری ماجراجویانه ^۵	سفرهای مخاطره‌آمیز یا حادثه‌جویانه به مقصدهای پر خطر چون کویرها، جنگل‌ها، رودخانه‌ها را گویند.	
گردشگری سلامت ^۶	مقصود از مسافرت برای سلامت و درمان، رفتن به مکان‌هایی است که فرد بتواند از خدمات پزشکی آن مکان استفاده کند.	
گردشگری عصر نو	شامل سفرهایی است که با هدف فرهنگی، بهداشت و تماشای مناظر بکر طبیعی انجام می‌شود.	
گردشگری آموزشی ^۷	سفرهایی که مسافران از راه برنامه‌ای رسمی و منظم مطالبی را می‌آموزند را شامل می‌شود.	
گردشگری تجاری	این گونه سفرها شامل گردهمایی‌ها، سفرهای تشویقی، تشکیلات جلسات یا برپایی نمایشگاه-هاست.	

1 - Valen Smith

2 - Chuck. Y. Gee

3 - Travel for watching

4 - Rural tourism

5 - Adventure tourism

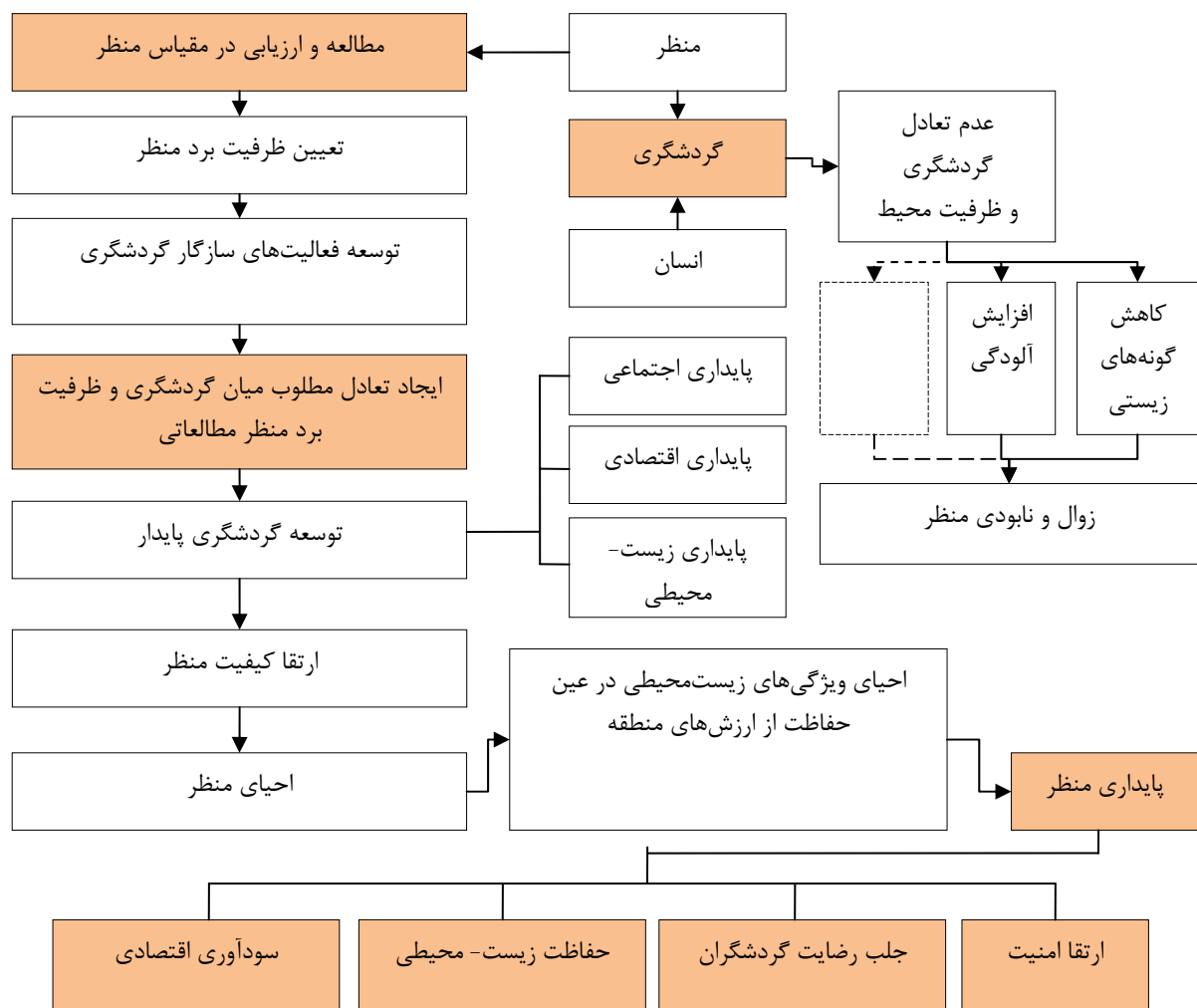
6 - Health tourism

7 - Educational tourism

جدول ۴- ابعاد توسعه گردشگری پایدار

اهداف	تعاریف	ابعاد گردشگری پایدار
ارتقا و حفاظت محیط زیست و اکوسیستم های طبیعی منطقه (حفاظت از تنوع زیستی، زیستگاه های حیات وحش و ...) توسعه گردشگری منطبق بر محدودیت و حرایم طبیعی و زیست - محیطی منطقه حفاظت اکوسیستم و سامانه های طبیعی از آلاینده های زیست - محیطی	پایداری بوم‌شناختی موجب می‌شود که توسعه با بقای فرآیندهای بوم‌شناختی، تنوع زیستی و منابع زیستی همراه شود.	پایداری بوم‌شناختی
احترام و توجه به علایق گروه‌های استفاده‌کننده از فضا اعم از گردشگران داخلی و جامعه محلی جهت ایجاد انگیزش حضور پذیری بیشتر گردشگران بومی و غیر بومی ارتقا توان پذیرش گردشگر از سوی جوامع محلی تأمین رضایت و امنیت گردشگران	پایداری اجتماعی اشاره به توانایی یک اجتماع اعم از محلی یا ملی برای پذیرش بازدیدکنندگان در دوره های زمان کوتاه یا بلند دارد به گونه‌ای که هیچ‌گونه ناهماهنگی و تضادی در ساخت اجتماعی جامعه به وجود نیاید یا به حداقل ممکن کاهش یابد.	پایداری اجتماعی
همسویی فرآیند توسعه با فرهنگ و ارزش‌های بومی منطقه) احترام به آیین فرهنگی و آداب و رسوم بومی منطقه) گسترش برنامه‌های آموزشی و فرهنگی در جهت جذب مشارکت‌های مردمی در توسعه گردشگری	پایداری فرهنگی به ثبات یا سازگاری در چارچوب شاخص‌های فرهنگی یک جامعه در مقابل فشار حاصل از آنچه که فرهنگ گردشگر نامیده می‌شود و به اثرات فرهنگی به جا مانده از گردشگران اشاره دارد.	پایداری فرهنگی
اعمال برنامه‌های مدیریتی در جهت جذب مشارکت‌های جوامع محلی در گسترش و توسعه گردشگری ارتقا توان رویداد پذیری منطقه جهت جذب هرچه بیشتر گردشگر و سودآوری اقتصادی	پایداری اقتصادی اشاره به سطح بهره‌مندی اقتصادی از فعالیت کافی یا تأمین هزینه حاصل از حضور گردشگران و کاهش اثرات حضور آن‌ها و یا کسب درآمد مناسب در مقایسه با مشکلات ایجاد شده در جامعه محلی دارد.	پایداری اقتصادی

نمایه ۱- فرآیند دست یابی به گردشگری پایدار

منطقه حفاظت‌شده آبشار مارگون

منطقه حفاظت‌شده آبشار مارگون در شمال غربی استان فارس و ۱۲۸ کیلومتری شهرستان شیراز بین ۳۱-۳۰ عرض شمالی و ۵۲-۵۱ طول شرقی واقع شده‌است که دارای وسعتی حدود ۱۰۰۰۰ هکتار می‌باشد. این منطقه طی مصوبه ۱۹۲ در تاریخ ۱۳۷۸/۱۰/۱۵ شورای عالی حفاظت محیط زیست به عنوان منطقه حفاظت‌شده اعلام گردید. «این منطقه بین کوه‌های بزمندلی در شرق، گلکه در غرب، ارتفاعات کمهر در جنوب و محدوده روستای جوبخله در شمال می‌باشد. تنها روستایی که در محدوده حفاظت‌شده قرار دارد، روستای مارگون می‌باشد که در شمال غربی و در فاصله‌ی دو کیلومتری آبشار واقع گردیده‌است. این منطقه دارای آب و هوایی معتدل سرد با بارندگی‌های مناسب است» (۱۷).

جاذبه‌های طبیعی سایت حفاظت‌شده ی آبشار مارگون

اجتماعات گیاهی

جوامع گیاهی و جنگل‌های منطقه به سه دسته تقسیم می‌گردد:

- جامعه پسته و بادام که در ارتفاعات ۲۸۰۰ متری دیده می‌شود و شامل درختان و درختچه‌های کیکم، زرشک، داغداغان، سماق، هفت کول می‌باشد.
- جامعه بلوط که تا ارتفاعات ۲۵۰۰ متری دیده می‌شود و شامل کیکم، بادام، داغداغان، کیکالک، انجیر، ون، بنه، چنار، بید، گردو و پسته می‌باشد.

مارگون است که به رودخانه جویخله می‌پیوندد و یکی از مهم-ترین سرشاخه‌های رودخانه کر را تشکیل می‌شود» (۱۷).

توپوگرافی و شیب

در محدوده سایت حفاظت‌شده آبشار مارگون، محدوده حفاظت کامل که دارای حساس‌ترین ارزش‌های طبیعی منطقه می‌باشد (محدوده آبشار مارگون و درخت‌زارهای رودکناری) دارای شیب‌هایی بیش از ۷۰٪، همچنین بخش اعظمی از سایت حفاظت‌شده دارای اراضی با شیب ۵۰٪ و دارای پوشش جنگلی تنک می‌باشد. این اراضی به دلیل چرای بی‌رویه دام دچار فرسایش شده و رو به سوی زوال و نابودی نهاده‌است. همچنین شیب‌هایی بین ۵۰-۱۰٪ را می‌توان در بخش‌های دیگر از این محدوده که تحت کشت زراعی، باغات میوه و پوشش‌های مرتعی است مشاهده نمود. در نقشه ۱، موقعیت قرارگیری چشم‌اندازهای طبیعی منطقه و کاربری اراضی موجود در منطقه حفاظت‌شده آبشار مارگون نشان داده شده‌است.

• جوامع زیر کشت شامل اراضی کشاورزی و باغات میوه

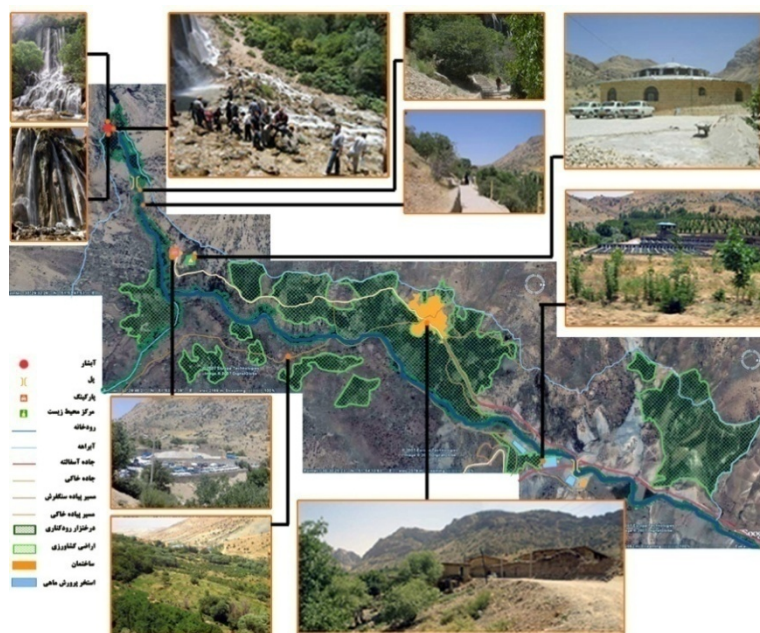
حیات وحش

جامعه جانوری منطقه حفاظت‌شده آبشار مارگون را می‌توان در سه دسته زیر تقسیم بندی نمود:

- پرندگان: شامل کبک، باقرقره، تیهو، کبوتر، فاخته، سار، گنجشک، شاهین و عقاب
- آبیان و ماهیان
- حیوانات: شامل: قوچ، میش، بز، خرس، سمور، گرگ، روباه، شغال، کفتار، خرگوش و گراز

منابع آب

«آبشار مارگون در موقعیت ۵۳ درجه و ۵۴ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۳۸ دقیقه عرض شمالی در ارتفاعات برمندیلی قرار دارد. نقطه خروج آب حدود ۲۲۰۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد و ارتفاع بالاترین قسمت آبشار ۶۰ متر می‌باشد. کوه‌های رنج و برم فیروز و منابع آب حوزه آبخیز کمهر منشأ آب آبشار می‌باشند. ارتفاع دره مارگون که آبشار از آن جاری می‌گردد، ۱۱۷ متر است. آبشار مارگون منشأ تشکیل رودخانه

نقشه ۱- وضعیت موجود کاربری اراضی منطقه حفاظت‌شده آبشار مارگون

در جهت دستیابی به الگوهای طرح توسعه گردشگری پایدار منطقه حفاظت شده آبشار مارگون، در جدول ۵، وضع موجود منطقه مورد تدقیق و ارزیابی قرار گرفته است.

آنچه مسلم است جاذبه‌های طبیعی این منطقه، همواره زمینه حضور هرچه بیشتر گردشگران را فراهم آورده است. عدم انطباق ظرفیت قابل تحمل محیط با میزان گردشگران موجب گشته تا امروزه، این منطقه در معرض خطر نابودی قرار گیرد. از این رو

جدول ۵- بررسی وضع موجود منطقه ی حفاظت شده ی آبشار مارگون

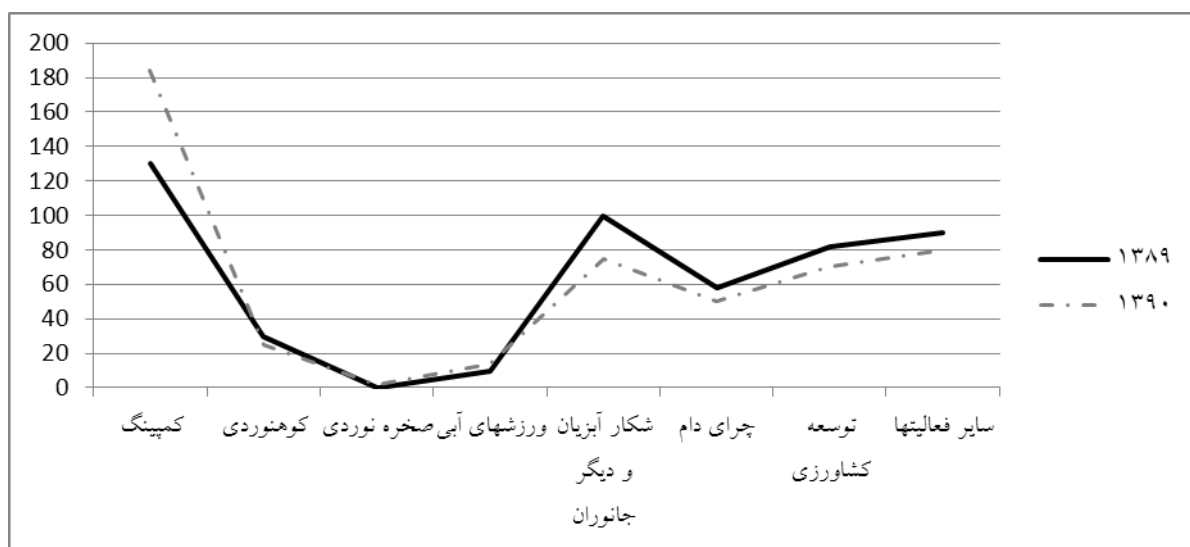
نقاط قوت	نقاط ضعف	فرصت ها	تهدیدها
برخورداری از جاذبه- های طبیعی چون منظر طبیعی آبشار، باغات و مزارع کشاورزی، رودخانه، جنگل‌های بلوط و درختان داغداغان و ...	عدم وجود برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و مدیریتی جهت جذب مشارکت جوامع محلی در حفاظت از منظر طبیعی آبشار تخریب جوامع گیاهی و زیستگاه‌های حیوانی منطقه به دلیل تجاوزی بی رویه گردشگران و جامعه محلی به حریم و گستره‌های طبیعی رودخانه و آبشار وجود آلاینده‌های زیست - محیطی در مجاورت منظر طبیعی (پارکینگ وسایل نقلیه، کارخانه آب و معدنی و ...)	ایجاد منظرهای جذاب و منعطف جهت حضور هرچه بیشتر گردشگران داخلی و خارجی در فصول و ساعات مختلف حفاظت از تمامی ارزش‌های معنوی، فرهنگی، اقتصادی، اکولوژیکی و اجتماعی منطقه و تلاش در جهت ارتقا آن	عدم حمایت سیاسی و مالی جهت ترویج مدیریت‌های قوی در سایت حفاظت‌شده آبشار از بین رفتن و خشک شدن قنوات و سرچشمه‌های اصلی آبشار مارگون ورود پسماندها و پساب‌های خانگی به جریان طبیعی رودخانه تهدیدات خارجی چون آلودگی های صوتی، آب و هوایی و نوری

یافته‌ها

نوجوانان، ۴۰٪ آنان را میانسالان، ۲٪ را افراد مسن تشکیل می دهند. از میان کلیه پاسخ دهندگان ۶۸٪ متأهل و مابقی مجرد بوده‌اند. همچنین ۲۸۵ نفر از پاسخ گویان را گردشگران بومی و ۲۱۵ نفر دیگر را گردشگران غیر بومی تشکیل می دهند.

نتایج حاصل از ارزیابی پاسخ‌های پرسش‌نامه در بخش دوم حاکی از آن است که گردشگران بومی و غیر بومی جهت انجام فعالیت‌های چون توسعه فعالیت‌های کشاورزی، چرای دام، کوهنوردی، کمپینگ، صخره‌نوردی، شکار آبزیان و دیگر جانوران و مانند آنان در بستر مطالعاتی حضور می‌یابند (نمودار ۱). متأسفانه برخی از فعالیت‌های صورت گرفته در مکان‌های مناسبی صورت نمی‌گیرید، از این رو مشکلات و آشفتگی‌هایی اعم از فرسایش، آلودگی و مانند آن ها را به وجود آورده است.

از آن جایی که هدف اساسی در ارائه طرح‌های توسعه گردشگری پایدار، تأمین نیازهای گردشگران در عین حفظ تمامی ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، تاریخی، اکولوژیکی و اقتصادی منطقه می‌باشد، پرسش‌نامه‌ای در دو بخش تنظیم گردیده تنظیم گردیده و در میان ۵۰۰ گردشگر بومی و غیر بومی توزیع شده است. بخش اول پرسش‌نامه به سنجش اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ گویان پرداخته و در قسمت دوم اولویت‌های مورد نظر گردشگران جهت حضور در سایت مارگون در دو سال پیاپی ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج حاصل از ارزیابی های پرسش‌نامه در بخش اول حاکی از آن است که ۳۵٪ پاسخگویان زن و ۵۵٪ آنان را مردان بوده اند. همچنین ۵۸٪ از پاسخگویان را جوانان و

نمودار ۱- نوع فعالیت‌های صورت گرفته از سوی گردشگران بومی و غیر بومی در سال ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ در منطقه مطالعاتی.

نتیجه‌گیری

منطقه حفاظت شده آبشار مارگون، نمود بارز تجلی ارزش‌های ویژه اکولوژیکی، محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و جذابیت‌های گردشگری در منطقه طبیعی است که در صورتی که با توجه به نیازهای گردشگران امروز همگام گردد، به سند راسخ پایداری منطقه بدل می‌شود. با تأکید به این مهم که ناسازگاری برخی از نیازها و ترجیحات گردشگران چون شکار، ماهیگیری، کمپینگ و همچنین خدمات اقامتی با جاذبه‌های طبیعی منطقه موجب گشته تا هم‌اکنون این منطقه دچار مشکلاتی چون از بین رفتن گونه‌های متمایز زیستی، فرسایش دره‌ها و تخریب گیاهان رودکناری، آلودگی-های شدید صوتی و آب و هوایی در نتیجه حضور نامعقول وسایل نقلیه در حریم حفاظتی منطقه حفاظت شده مارگون، تخریب جنگل‌های زاگرسی در نتیجه چرای بی‌رویه دام‌های جوامع محلی، برپایی کمپینگ‌های اقامتی گردشگری و بی-توجهی گردشگران به مشارکت در حفاظت خصایص ویژه طبیعی منطقه دست به گریبان است و همچنین با توجه به این مهم که توسعه گردشگری از پایه‌های اساسی توسعه پایدار جوامع است، از این رو پیشنهادها و الگوهای توسعه گردشگری پایدار منطقه حفاظت شده مارگون بر مبنای بسط اصول طراحی منظر پایدار در جدول ۷ داده شده‌است.

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل و ارزیابی داده‌های پرسش‌نامه، امکانات و خدمات لازم برای حضور هرچه بیشتر گردشگران در منطقه ی مورد مطالعه، به سه دسته امکانات تفریحی و ورزشی (کمپینگ، ورزش‌های گروهی، پیاده‌روری، ماهی‌گیری، شکار، ورزش‌های آبی و کوهستانی)، خدمات رفاهی، اقامتی و آموزشی تقسیم‌بندی شده‌است. لازم به ذکر است که سایت طبیعی آبشار مارگون در تقسیم‌بندی ارایه‌شده اتحادیه بین‌المللی حفاظت طبیعت در دسته آثار طبیعی و با توجه به تقسیمات سازمان حفاظت محیط زیست کشور در دسته مناطق حفاظت شده قرار می‌گیرد؛ از این‌رو، میزان سازگاری امکانات و خدمات مورد نیاز گردشگران با جاذبه‌های طبیعی منطقه، با تأکید بر الگوهای ارایه شده حفاظتی اتحادیه بین‌المللی حفاظت طبیعت و منابع طبیعی در مناظر و آثار طبیعی و همچنین سازمان حفاظت محیط زیست کشور در مناظر حفاظت شده مورد مذاقه و سنجش قرار گرفته شده است. در الگوهای فوق‌الذکر بر حفاظت از تعادل میان طبیعت، سامانه‌ها و اکوسیستم‌های طبیعی و فرهنگ از طریق بسط برنامه‌های مدیریتی جهت حفظ تمامی ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، سنتی و معنوی منطقه و دستیابی به الگوهای طراحی پایدار، تأکید شده است.

جدول ۷- پیشنهادات گردشگری پایدار منطقه حفاظت شده آبشار مارگون

پیشنهادات توسعه ی گردشگری پایدار		
<p>حفاظت منطقه از پسماندها و پساب‌های ایجاد شده توسط گردشگران و جوامع محلی با ترویج برنامه‌های آموزشی جهت جذب مشارکت‌های هر چه بیشتر گردشگران و جوامع محلی در حفاظت منطقه توسعه گردشگری منطبق بر توان و ظرفیت زیست- محیطی سایت طبیعی آبشار مارگون (هم‌اکنون حضور گردشگران، خارج از توان اکوسیستمی منطقه موجبات تخریب، فرسایش و تهدید زندگی آبزیان و دیگران گونه‌های زیستی را فراهم آورده‌است).</p> <p>ارتقا و حفاظت از زیستگاه‌های طبیعی و حیات وحش (حفاظت از جنگل‌های بلوط زاگرسی، گیاهان رودکناری در حال تخریب و ...) از طریق اعمال برنامه‌های مدیریتی جهت کنترل بازدیدکنندگان از مداخله نامعقول در منطقه طبیعی</p> <p>از آنجایی که یکی از ترجیحات عمده گردشگران برای حضور در منطقه طبیعی آبشار مارگون، شکار می‌باشد، تعیین محدوده‌های مجاز برای شکار جهت حفاظت از حیات وحش متمایز منطقه الزامی است.</p>	الگوی حفاظتی	
<p>تثبیت عوارض طبیعی منطقه از طریق ارتقا پوشش گیاهی منطقه</p> <p>حذف کاربری‌های ناسازگار و آلاینده‌های زیست - محیطی چون پارکینگ وسایل نقلیه از مجاورت حرایم طبیعی سایت</p> <p>مرمت و بازسازی روستای مارگون در جهت استقرار و ایجاد مناطق اقامتی گردشگران جهت جذب سودآوری اقتصادی</p> <p>ایجاد نمایشگاه‌های موقتی صنایع دستی، برگزاری مراسم فرهنگی، موسیقی محلی و ... جهت آشنایی هر چه بیشتر بازدیدکنندگان با ارزش‌های فرهنگی منطقه</p> <p>تسهیل دسترسی پیاده به نقاط مختلف سایت</p> <p>طراحی مسیرهای عبوری منطبق بر عوارض طبیعی زمین</p> <p>جلوگیری از تخریب جنگل‌ها و پوشش گیاهی منطقه به مثابه یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری منطقه از جانب جوامع محلی از طریق ارتقا بخشی به وضعیت معیشت جامعه محلی</p> <p>ساماندهی فضاهای تجمع کناره رودخانه و آبشار مارگون</p> <p>ساماندهی سیمای شبانه منطقه (ورودی ها، مسیر ها و ...)</p> <p>طراحی ورودی مشخص از سمت ورودی اصلی (روستای مارگون) ، نگهداری و پست‌های راهنمایی مشخص</p> <p>تأکید بر مناطق واجد ارزش‌های حفاظتی در نظر گردشگران با نشانه‌گذاری و قرار دادن تابلوهای راهنمای مشخص در منطقه</p> <p>طراحی تفرجگاه‌ها منطبق بر حرایم حفاظتی منطقه (حذف فعالیت‌های تفریحی متمرکز چون کمپینگ از مجاورت منظر حساس و شکننده آبشار و رودخانه ی مارگون)</p>	الگوی توسعه و بهسازی	الگوهای طراحی منظر پایدار

فضای سبز تهران، سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران. ۱۳۷۹.

۱۱. پورجعفر، م، صادقی، ع، و احمدی، ف. «بسط اصول و معیارهای طراحی منظر پایدار در مرمت منظر طبیعی مسیل خشک شیراز»، فصلنامه علوم محیطی: صص ۲۰۲-۱۹۳

۱۲. رضوانی، محمد رضا، «توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار». انتشارات: دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.

۱۳. ضرابی، ا، و اسلامی پریخانی، ص، «سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی. ۱۳۹۰. صص ۵۲-۳۷.

۱۴. جعفرزاده، ن. ا، و نبی‌زاده، ر، «روش‌شناسی بررسی امکانات توسعه صنعت گردشگری پایدار با تکیه بر توانایی‌های زیست‌بوم ایران»، فصل‌نامه علمی محیط زیست، ۱۳۹۰. صص ۲۵-۲۲.

۱۵. نوری، ش و نوروزی آورگانی، ا، «ارزیابی محیط جهت توسعه گردشگری پایدار در روستای چغاخور»، فصلنامه علوم انسانی. ۱۳۸۴. صص ۲۳-۹.

۱۶. محسنی، ر، «گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش‌ها و راهکارها»، مجله علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، ۱۳۸۸. صص ۱۷۱-۱۴۹.

۱۷. مهندسین مشاور شرق آیند، «خلاصه گزارش طرح جامع توسعه گردشگری آبشار مارگون»، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۸۶.

۱۸. احمدی، فریال، «روش‌شناختی مرمت منظر گستره- های طبیعی در ایران». رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۹۲. استاد راهنما: دکتر محمدرضا بمانیان.

امید است توجه به پیشنهادات مطروحه و کاربست آن‌ها در سایت حفاظت‌شده آبشار مارگون، زمینه توسعه گردشگری پایدار در این منطقه طبیعی فراهم آورد.

منابع

۱. جمالو، ف، «رعایت حقوق و تکالیف متقابل افراد در بهره‌گیری از محیط زیست سالم، راهبردهایی برای ارتقای علوم انسانی در کشور» کنگره ملی علوم انسانی، ۱۳۸۹: صص ۲۱۸-۲۰۵
۲. خراسانی، ن. ا، و اصغر محمدی، ف، «محیط زیست در تعالیم الهی»، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی. ۱۳۷۸.
۳. مخدوم، م، «دستورالعمل تهیه و تدوین کتاب پارک‌های ملی، جنگلی و پارک طبیعت»، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۹۰.
۴. سیف‌الهی، ش، «منظر پنجره‌ای به سوی قلمرو انسانی»، فصلنامه معماری و شهرسازی. ۱۳۸۷.
۵. خراسانی زاده، محسن، «مباحثی درباره شناخت معماری منظر» فصلنامه معماری ایران. ۱۳۸۲. شماره ۱۳+۱۲. صص ۱۶-۱۰.
6. Dinep, C., & Schwab, K. 2010. Sustainable site design. Newjerssry: John Wiely and sons.
۷. مجنونیان، ه، «مناطق حفاظت شده ساحلی - دریایی، معیارهای انتخاب، طرح ریزی و فنون مدیریت»، ترجمه دانه‌کار، انتشارات: سازمان محیط زیست، ۱۳۸۴.
۸. بمانیان، م. و احمدی، فریال، «طراحی و اکولوژی منظر»، در دست چاپ در سازمان زیبا سازی شهر تهران، ۱۳۹۲.
9. IUCN.2008 Guidelines for applying protected area management categories.
۱۰. ماتلاک، ج، «آشنایی باطراحی محیط ومنظر»، ترجمه: معاونت آموزش و پرورش سازمان پارک ها و